فێمێنیسم و سینەما

چەکۆ ڕۆژهەلاَت

ئامانجی فێمێنیستەکان لە سەرەتاوە ئەوە بوو کە شێوازی دەسەڵات و پەیوەندییە دەروونی/ کۆمەڵایەتییەکان کە ببوونە هۆی دروست بوونی کۆمەڵگایەکی باوکسالار ئاشکرا بکەن و ڕەخنەی لێ بگرن. لە کەنار ئەم هەڵوێستەشدا هەوڵ بدەن بە دابین کردنی ئەندێشەی شیکاریی فیلم و نیگایەکی ڕەخنەگرانە، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان کە لەسەر بنەمای ڕەگەزی پێکهاتوون، بگۆڕن و تێکی بدەن. چون بەو قەناعەتە گەیشتبوون کە پیشەی سینەما، تەواو لە دەست پیاواندایە و ئەندێشەی نێرینە تەواوی بەشەکانی بەرهەمهێنانی فیلمی بەدەستە.

بزووتنەوەکانی سەدەی بیستەم لە شۆڕشی یەکیەتیی سۆڤیەتەوە تا بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوەی خوێندکاری و شەپۆلی دووهەمی جووڵانەوەی ژنان، هەموویان گرینگییەکی تایبەتیان بە سینەما داوە، لەبەر ئەوەی سینەما دیاردەیەکی گشتگیرو سەرنجڕاکێشە. ئەم تایبەتمەندییە بووەتە هۆی پەرەسەندنی بیر و هزری جیاواز لە ناو نووسەرانی بواری سینەمادا.

دوای بزووتنەوەی خوێندکاری-کرێکاریی مانگی مەی ١٩٦٨ لە فەڕانسە، هێورهێور، شاهیدی دوورکەوتنەوەیەکی فکری لە مارکسیسم وەک تەنیا ڕێبازی دیاری ئەو قۆناغە دەبین. هەرچەند ئەم دوورکەوتنەوەیە بە واتای دابڕان لە سیاسەتەکانی مارکسیسم لە ناو ڕێکخراوە دژبەرەکانی دەسەڵات نەبوو بەڵکوو بەو واتایە بوو کە ویست لەسەر پرسە چینایەتییەکان کەمتر دەبێتەوە و خواست لەسەر کۆمەڵێک پرسی نوێ وەکوو کێشەی بنچینە، ڕەگەز و هەروەها پرسگەلی ڕەگەزی دەست پێ دەکات.

بێگومان لە حەفتاکانەوە تا ساڵانی نەوەدی زایینی، ئەتوانین بڵێین دەستپێک و گەرمەی فیکر و ئەندیشەی فێمێنیستەکان بووە. هەر لە ساڵانی حەفتاکاندا باس لەسەر فیلم و سینەما وەک دیاردەیەکی مۆدێرنی هاوچەرخ، ئەچێتە ناو ڕۆژەڤی ئەندێشمەندانی فێمینیست.

ئامانجی فێمێنیستەکان لە سەرەتاوە ئەوە بوو کە شێوازی دەسەڵات و پەیوەندییە دەروونی/ کۆمەڵایەتییەکان کە ببوونە هۆی دروست بوونی کۆمەڵگایەکی باوکساڵار ئاشکرا بکەن و ڕەخنەی لێ بگرن. لە کەنار ئەم هەڵوێستەشدا هەوڵ بدەن بە دابین کردنی ئەندێشەی شیکاریی فیلم و نیگایەکی ڕەخنەگرانە، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان کە لەسەر بنەمای ڕەگەزی پێکهاتوون، بگۆڕن و تێکی بدەن. چون بەو قەناعەتە گەیشتبوون کە پیشەی سینەما، تەواو لە دەست پیاواندایە و ئەندێشەی نێرینە تەواوی بەشەکانی بەرهەمهێنانی فیلمی بەدەستە.

فێمێنیستە ڕەخنەگرەکان هەوڵیان ئەدا کە گرینگی بە گرفتگەلی وەک دەستدرێژیی سێکسی، سووئیستفادەی ڕەگەزی و مافی لەباربردنی منداڵ، بدەن و بەردەوام بیخەنە ڕۆژەڤی باسەکانیانەوە.

فێمێنیسمی سینەمایی، هاوشێوەی ڕەوتی گشتیی فێمێنیسم، لەسەر بنەمای کۆمەڵێک نووسراوەی فیکریی فێمێنیسم وەکوو « ژوورێک بە دیمەنگەوە» لە نووسینی ویرجینیا وولف و هەروەها «ڕەگەزی دووهەم» لە نووسینی سیمین دوبوار دەست، پێ دەکات.

شەپۆلی فێمێنیستی بۆ خوێندنەوەی فیلم، یەکەم جار لە فێستیواڵی فیلمی ژنان لە نیویۆرک لە ساڵی ١٩٧٢ دەست پێ دەکات کە هاوکاتە لەگەڵ بڵاوبوونەوەی کۆمەڵێک کتێبی گشتپەسەندی فێمێنیستی لە سەرەتای حەفتاکاندا کە دیارترینیان بریتییە لە «لە ڕێزلێنانەوە بۆ دەستدرێژی: بۆچوونێک لەسەر ژنان لە فیلمدا» لە نووسینی مالی هاسکڵ.

مالی هاسکڵ، لەم کتێبەدا باس لەسەر مێژووی ژنان لە ناو سینەمادا دەکات. هاسکڵ باوەڕی وایە ئەو وێنە و ئیماژەی کە لە ژنان لە بەشێکی زۆر لە فیلمەکاندا نیشان دەدرێت، زۆر جار ئاستی کەسایەتیی ژنانی ناو فیلمەکان ڕادەگرن. ژنانی ناو فیلمەکان ئەبنە دایکانێک کە بۆ منداڵەکانیان و خێزانەکەیان لەخۆبردووییەکی فیداکارانە نیشان دەدەن یان ژنانێکن کە عاشقانە بۆ ئاسایش و خۆشگوزەرانیی بنەماڵەکانیان هەوڵ دەدەن یان ژنانێکن کە بەس بۆ ڕوخسار و ئەندامی سێکسییان کەڵکیان

لێ وەردەگیرێت. هاسڵ باوەڕی وایە کە ئەم دووپات و چەندپات بوونەوەیە بە شێوەیەکی سیستەماتیکە بۆ ئەوەی ژن لەو چوارچێوەیەدا ڕابگرن و وێنەیەکی ڕۆتین و هەمیشەییان لێ دروست کەن.

هاسڵ لە درێژەدا باس لەوە دەکات کە دوای سالآنێک، وێنەی ناواقیعیی سینەما لە ژنان، وای کرد کە کۆمەڵێک ژنی سینەماگەر پێبگەن کە لە حەقیقەتدا ئەوان بە دروستکردنی وێنەیەکی واقیعی لە خۆیان، ئەم کەمتەرخەمییە قەرەبوو بکەنەوە و ئەو بەشە نادیارەی کە سالآنێک بە هۆی سینەمای وێستێرنەوە بەردەوام بێ ڕێزی و توندوتیژی بەرانبەر بە کەسایەتیی ژنان دەکرا، بە بەرهەمهێنانی فیلمەکانی خۆیان نیشانی بینەری بدەن.

لۆرا مالووی یەکێک لە کەسایەتییە گرینگەکانی ڕەخنەگری فێمێنیستیی فیلمە کە لە ساڵی ١٩٧٣ی زایینی وتارێک بە ناونیشانی «چێژی بینین و سینەمای چیرۆکی» بڵاو دەکاتەوە. مالووی لەم وتارەدا بە ئیلهام وەرگرتن لە بۆچوونەکانی لاکان و فرۆید هەروەها بابەتی هێماناسینی کریستییەن مێتز، دەست دەکات بە لێکۆڵینەوە لەسەر سینەمای هالیوودی ئەمریکا و بە تایبەت دەرهێنەری بەناوبانگ ئالفرێد هیچکاک.

مالووی لە پەیوەندی لەگەڵ چۆنیەتیی دروست بوونی چێژی بینین لە سینەمادا دەنووسێت: لەسەر بنەمایەکی ژیرانە و لێزانانە و ڕەزامەندانە چێژی بینین وەدی هاتووە. پیشەی سینەما بۆ بەدەستهێنانی داهاتوو و گەڕانەوەی ئەو پارە زۆرەی کە سەرفی فیلمەکانی دەکات، هەوڵ ئەدات شێوازێکی ئێرۆتیک و سێکسی لە ڕوانگەی سیستەمێکی پیاوسالارانەوە لە بەرهەمەکاندا دابین بکات.

مالووی بە خستنە ژێر پرسیاری بابەتێکی گرینگ لەسەر سوڵتەی نیگای واقماو (نگاە خیرە/ gaze)ی، پیاوان بۆ پەردەی سینەما دەڵێت: لە جیهانێکدا کە لەسەر بنەمای نایەکسانیی ڕەگەزییە، چێژ لە بینین بە دوو بەشی کارا و چالاک/ پیاو، ناکارا و خەساو/ژن دابەش بووە.

بە شێوەی نەریتی، نمایشی ژن لە دوو ئاستدا ئەتوانێت کاریگەریی هەبێت. یەکەم بە واتای بنەماگەلی ئێرۆتیک بۆ کەسایەتیی ناو چیرۆکەکە و ململانێی ناو چیرۆک و دووهەم بە واتای بنەماگەلی ئێرۆتیک بۆ بینەری ناو هۆڵی سینەما . ئەم دوو جۆر بینینە چ لە ناو فیلمەکەدا و چ لە دەرەوەی فیلمەکە، بە نیسبەت کەسایەتیی ژنەوە دێتە ئاراوە.

> فێمێنیسمی سینەمایی، هاوشێوەی ڕەوتی گشتیی فێمێنیسم، لەسەر بنەمای کۆمەڵێک نووسراوەی فیکریی فێمێنیسم وەکوو « ژوورێک بە دیمەنگەوە» لە نووسینی ویرجینیا وولف و هەروەها «ڕەگەزی دووهەم» لە نووسینی سیمین دوبوار دەست، پێ دەکات

مالووی لە وتارەکەی خۆیدا باس لە سێ ئاستی نیگای واقماو(نگاە خیرە) بە سەر پەردەی سینەمادا دەکات، کە بە ئامرازی کامێرا، کەسایەتییەکانی ناو فیلمەکە و بینەران لە ناو هۆڵی سینەمادا، پێکدێت. ئەو نیگایانەی کە شوناسی کەسایەتیی ژنی ناو فیلمەکە دابین ئەکەن و ئەو دەخەنە بەر چاوی بینەر.

لە ڕابردوودا چوارچێوەی ڕەخنەی فێمێنیستی لەسەر شرۆڤەی فیلمەکاندا تەرکیزی دەکرد بەڵام ئێستاکە ڕەخنە و شیکاریی فێمێنیستی بە کەڵک وەرگرتن لە بیرمەندانی وەکو مالووی، مێری ئان دوان، باربارا کرید و کارۆل کلاوەر، باڵی بەسەر تەواوی جومگەکانی مۆلتی مێدیا

و سۆشیال میدیا پڕبینەرەکاندا گرتووە.
بەشێکی نوێ لە خوێندنەوەی فێمێنیستیی فیلم، تەرکیزی لەسەر مێژووی فیلمسازە ژنەکانە و لە کەناریدا دەست ئەکەن بە ناسینی ژنانێک کە لە پشتی کامێران و لە بەشە جیاجیاکانی پیشەی سینەمادا، وەکوو بەشی دەرهێنان، نووسین و بەرهەمهێنان و ... کار دەکەن. هەروەها ژنانێک کە لە ستۆدیۆ فیلمسازییە شەخسییەکانی خۆیاندا چالاکن.

فێمێنیستەکان لە سەر سینەما و فیلمسازی هەڵوێست و چالاکییان بە دوو شێوە بەردەوام بوو. یەکەم: پەرەیان بە ڕەخنەی فێمێنیستی لەسەر فیلم دا و وەک شێوازێکی بەرچاو لە ناو ڕەخنە سینەماییەکاندا جێگیریان کرد.

دووهەم: یارمەتیی کۆمەڵێک فیلمسازیان دا، بەتایبەت ژنانێکی فیلمساز وەکوو شانتاڵ ئاکرمەن، ئەنیس واردا، جین کەمپیون، میرا نایێر و ... و چەندین فێستیوالی فیلمی تایبەت بە ژنان، دەستیان بە چالاکی کرد.

پسپۆرانی ڕەخنەی فێمێنیستیی فیلم، باوەڕیان وایە کە نابێت ڕەخنەی فێمێنیستی لە فیلمەکان، تەنیا لەسەر پرسی ڕەگەز بێت، بەڵکوو ئەبێت لەسەر بابەتی ئینتەرسکشنالیتییەکانی دیکە وەک چینەکان، بنچینە، مەزهەبە شاراوەکان، ڕەشپێستەکان بێت و هەروەها لەسەر دژایەتیی ئیمپریالیسم تەرکیز بکات.

ئەم ڕەخنەگرانە پێداگری لەسەر یەکسانیی ڕەگەزی و هەروەها جیاوەزییە ڕەگەزییەکان و سەرنجدان بە بایەخەکانی فێمێنیستی بەتایبەت لابردنی هەر شێوە ژێردەستە بوونی ژنان لە سینەمادا دەکەن.

ئەوان باوەڕیان وایە ئیتر نابێت چیدیکە کاراکتەری ژنان لە فیلمەکاندا، تەنیا ببێت بە کەسایەتیی فێڵباز و شەهوەتی وعیشوەگەر (Femme Fatal)

دواتر کەسایەتییەکی دیکەی فێمێنیست بە ناوی ئانا فیووڕلۆهەم، لە لێکۆڵینەوەکانیدا لەسەر شیکاریی فێمێنیستیی فیلم، باس لەسەر ئەوە دەکات کە لە فیلمی فێمێنیستیدا دەبێت تەواوی چوارچێوە و بنەماکانی کە پێشووتر لە سینەما و فیلمسازیدا ئەزموون کراون، وەلا بنرێن و بچنە ژێر پرسیار و ململانێی بابەتی. بە باوەڕی فیووڕلۆهەم، فیلمە فێمێنیستییەکان ئەبێت لەسەر بنچینە پەراوێزخراوەکان و چینەهەژارەکان، هاوڕەگەزخوازان و خواستە ڕەگەزییە جیاوازەکان بن.

هەروەها فیلمە فێمێنیسییەکان دەبێت پێداگری بکەن و ڕەخنە لە جومگەکانی دەسەڵات و قەوارە سیاسییە نارِوونەکان بگرن و ئەو کەسانەی کە ئەیانهەوێت فیلمی فێمێنیستی دروست بکەن، نابێت بۆخۆیان ئەندام یان بەشداری دەسەڵات بن و لە هەموو کاتدا ئەبێت خۆیان دوور ڕاگرن.

فیلمێکی فێمینستی، پێویست ناکات حەتمەن ژنان بەرهەمی بێنن؛ گرینگ ئەوەیە بابەت و ناوەڕۆکی چیرۆکی فیلمەکە، باس لە پرسە فێمێنیستییەکان بکات.

کۆمەڵێک فیلمی گرینگی مێژووی سینەمای فێمێنیستی

١ خوێی زەوی - لە دەرهێنانی هێربێرت بیبێرمەن ١٩٥٤
٢ من تۆ ئەو ئەو - شانتاڵ ئاکرمەن ١٩٧٤
٣ جولیا - فرێد زینەمان ١٩٧٤
٤ ماڵ بە کۆڵدا - ئانیس واردا ١٩٨٥
٥ تلما و لوییز- ڕیدلی ئیسکات ١٩٩٠
٦ پیانۆ - جین کەمپیۆن ١٩٩٣
٧ وێنەی یەک خاتوون - جین کەمپیۆن ١٩٩٦
٨ گوم بوو لە ناو وەرگێراندا - سوفیا کاپۆلا ٢٠٠٣